

АНОТАЦІЯ

Адамчук Н. Витоки української вокальної школи. Магістерська робота.
Кафедра _____.

У роботі уточнено поняття вокального мистецтва, досліджено сутність вокальної школи в історико-культурологічному контексті, здійснена комплексна характеристика історичних та педагогічних передумов розвитку вокальних шкіл.

Проведене комплексне вивчення особливостей українського традиційного співу як основи української вокальної школи, вивчено напрямки еволюції української вокальної школи, окреслено діяльність її видатних представників.

Конкретизовано особливості пісенно-фольклорної вокальної школи, охарактеризовано витоки формування та особливості розвитку української академічної школи співу, проведений комплексний аналіз особливостей формування шкіл оперного співу в консерваторських центрах України (Київ, Харків, Одеса, Львів).

Ключові слова: вокальна школа, спів, фольклор, витоки, музична культура, психологія сприймання вокального мистецтва, академічний спів, опера.

Бібліограф.: 65 найм.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ I. ПОНЯТТЯ «ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ» ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ	10
1.1. Поняття вокального мистецтва.....	10
1.2. Сутність вокальної школи в історико-культурологічному контексті.....	16
1.3. Історичні та педагогічні передумови розвитку вокальних шкіл.....	21
Висновки до Розділу I.....	25
Розділ II. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ	26
2.1. Особливості українського традиційного співу як основи української вокальної школи.....	26
2.2. Еволюція української вокальної школи: напрямки та видатні представники.....	32
Висновки до Розділу II.....	39
Розділ III. ВІДГАЛУЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ	40
3.1. Пісенно-фольклорна вокальна школа.....	40
3.2. Витоки формування та особливості розвитку української академічної школи співу.....	45
3.3. Формування шкіл оперного співу в консерваторських центрах України (Київ, Харків, Одеса, Львів).....	50
Висновки до розділу III.....	57
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	63

ВСТУП

Актуальність теми роботи обумовлена значенням вивчення витоків української вокальної школи. Зазначимо, що в наші дні інтерес до вокального мистецтва надзвичайно високий. Проблема розвитку і навчання співака, вдосконалення його виконавської майстерності викликає великий інтерес. Безумовно, історією вже накопичені матеріали з вивчення будови і роботи голосового апарату, описані вокально-педагогічні принципи, методи, вокальні школи минулих епох, зокрема, і української вокальної школи. В сучасне музично-освітнє середовище міцно увійшла традиція дослідження виконавського досвіду відомих співаків і педагогів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що результати дослідження становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема, висновки та рекомендації можуть використовуватися:

- у науково-дослідній сфері – під час подальшого дослідження теоретичних аспектів щодо витоків української вокальної школи;
- у навчальному процесі – під час викладання окремих дисципліни, а також для підготовки матеріалів навчальних підручників та посібників з даної проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана на кафедрі музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського відповідно теми «Теоретико-методологічні засади підготовки вчителів музичного мистецтва». Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського (протокол №103С від 10 жовтня 2019 року).

Об'єктом дослідження є процес формування української вокальної школи.

Предмет дослідження – історичні віхи та шляхи формування

української вокальної школи.

Мета дослідження – виявлення витоків української вокальної школи.

Завданнями дослідження стали такі:

- вивчення поняття вокального мистецтва;
- дослідження сутності вокальної школи в історико-культурологічному контексті;
- комплексна характеристика історичних та педагогічних передумов розвитку вокальних шкіл;
- визначення особливостей українського традиційного співу як основи української вокальної школи;
- вивчення напрямків еволюції української вокальної школи, окреслення діяльності її видатних представників;
- дослідження особливостей пісенно-фольклорної вокальної школи;
- характеристика витоків формування та особливостей розвитку української академічної школи співу;
- комплексний аналіз особливостей формування шкіл оперного співу в консерваторських центрах України (Київ, Харків, Одеса, Львів).

Методи дослідження. Поставлені в дослідженні проблеми головним чином розглядалися допомогою проблемно-хронологічного підходу, який дозволяє більш чітко визначити спеціальні методи, використовувані при проведенні дослідження. Використання цього підходу дає можливість спостерігати якісні трансформації витоків формування української вокальної школи.

Крім того, в основі дослідження лежить історико-генетичний метод. Його застосування дозволило розглянути витoki української вокальної школи. Крім того, метод дає можливість виявити основні протиріччя, що існували в процесі формування української вокальної школи.

Під час характеристики еволюції української вокальної школи застосовано проблемно-логічний метод, який дозволив відокремити досліджувані питання на ряд більш вузьких проблем, кожна із яких

розглянута у логічній послідовності та виділити концептуальні положення дослідження.

Важливе місце в дослідженні української вокальної школи посідає мистецтвознавчий підхід. Класичне мистецтвознавство, його теорія і художня критика розглядають мистецтво як специфічну систему відображення позахудожньої реальності, основним елементом якої є художній образ. Проблематика останнього актуалізується в конкретних видах мистецтв, зокрема, мистецтві музичному.

При розгляді основних проблем теми було враховано результати інших історичних досліджень, зіставлено концепції різних шкіл.

Відтворення об'єкту вивчення у спектрі закономірних історичних зв'язків та відносин здійснювалось завдяки загальнонауковому логічному методу. Його складовими частинами є аналіз (всебічне вивчення об'єкту шляхом його поділу на складові частини) та синтез (поєднання цих частин у єдину систему).

У роботі було застосовано метод узагальнення – це метод наукового пізнання, за допомогою якого фіксуються загальні ознаки та властивості певного класу об'єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального.

Історичний метод дав змогу дослідити виникнення, формування та розвиток досліджуваної проблематики у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей.

У роботі було також використано метод класифікації. Система класифікації визначається і характеризується використанням методом класифікації, ознаками класифікації, послідовністю і кількістю рівнів класифікації, кількістю груп тощо.

Огляд літератури з теми дослідження.

Відомості відносно теми дослідження можна віднайти, ознайомившись із доробками, в тому числі, таких авторів:

- В. Г. Антонюк [2] – у роботі авторки досліджено етнокультурологічний аспект феномена української вокальної школи. Запропонована мовно-вокальна теорія містить етнологічний інструментарій, застосований для наукового вирішення сучасних культурологічних проблем художньої творчості та музично-професійної освіти. У додатках розміщено словник вокальних термінів, упорядкований, згідно їхнього полімовного походження, а також викладено основи вокальної орфоєпії українською, російською, італійською і німецькою мовами.

- Н. Ангуладзе [3] – автор книги Нодар Ангуладзе - видатний грузинський співак другої половини ХХ століття, чиє мистецтво відоме в багатьох країнах світу. Книга складається з двох частин. У першій детально розглянуті питання теорії і практики вокального мистецтва. Особливу увагу приділено італійській вокальній школі, про яку автор знає не з чуток - він стажувався в "Ла Скала" і професійно спілкувався з багатьма італійськими майстрами співу. У другій частині книги наведені статті Н. Ангуладзе, присвячені окремим спектрам і майстрам вокалу.

- Є. Белов [4] – у статті автора розглядається дwoяке розуміння поняття «вокальної школи». В основі єдиної думки перебуває принцип територіальності, основу іншого складають етноментальні характеристики.

- А.Бочкарев [7] – у доробку автора відображені матеріали курсу музичної психології для студентів музичних вузів, прочитаного автором, доктором психологічних наук, в консерваторіях Росії, країн СНД, за кордоном (в Болгарії, Німеччині, Канаді, Польщі, США, Фінляндії, Франції, Швейцарії, Швеції, Японії та ін.).

- Л.Гринь [16] – стаття є актуальною для розгляду в науковій сфері. У статті хронологічно демонструється історичний аспект розвитку вокальних шкіл в українських навчальних закладах. Також розкриваються головні принципи роботи зі студентами, наводиться вокально-педагогічний репертуар, методи навчання.

- А.Іваницький [27] – науковий доробок містить відомості від первісного мистецтва до фольклору. Аспекти генезису музики, історії фольклористики тощо.

- Ю.Маслова [38] – в статті прослідковуються взаємозв'язки генези та еволюції вокальних шкіл України. Надаються дефініції понять «вокальна культура», «вокальна школа», «вокальні школи». Характеристика культурно-генетичних ознак інституалізації української вокальної школи як пісенно-фольклорної спадщини, сакрально спрямованого вокального простору музикування, контексту оперних, салонних, ансамблевих форм вокалу. Визначається, принципи формування вокальних шкіл України на підставах культурно-генетичного та дидактичних принципів наслідування вокальної традиції. Єднання множинності та монізму модальностей вокальної культури України створює той образ вокальної культури, який можна позначити як поліфонічний.

- Е. Назайкинський [40] – у дослідженні розглядаються закономірності психології музичного сприйняття в їх зв'язку з особливостями будови, жанровими рисами і змістом музичних творів. Аналізується роль загального життєвого досвіду (просторово-часового, рухово-динамічного, мовного) в розвитку навичок музичного сприйняття і вплив психологічних чинників на формування музичної мови. Розглядаються також проблеми цілісності і диференційованості сприйняття музичних творів.

- Р. Осипець [43] – у доробку зазначено, що величезну роль у вихованні духовної культури людини завжди відігравала народнопісенна творчість. Вона допомагає людям оцінити красу життя і взаємних відносин, красу рідної землі і її природи, красу вірності і щирості, і, навпаки, потворність зради й лінощів, заздрості й невдячності. Надзвичайно актуальною при формуванні національної самосвідомості молоді є українська народна пісенна культура, яка використовується у взаємозв'язку з іншими сферами впливу на особистість.

- В. Петрушенко [47] – у роботі наведене фрагментарне вивчення історичних витоків українського вокального мистецтва, що є однією з культурно-історичних моделей пізнання, простежені у своїй динаміці історико-культурні тенденції формування української вокальної школи у часових відрізках тощо.

У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд наукових положень і висновків, що відзначає **наукову значущість**. Основні з них такі:

-формалізовано історико-культурологічний контекст сутності вокальної школи;

- проведена комплексна характеристика історичних та педагогічних передумов розвитку вокальних шкіл;

- на основі аналізу ряду відомостей виявлено особливості українського традиційного співу як основи української вокальної школи;

- підтверджено концепцію, що узагальнює напрямки еволюції української вокальної школи, окреслення діяльності її видатних представників;

- здійснене комплексне дослідження особливостей пісенно-фольклорної вокальної школи;

-формалізовано витоки формування та особливості розвитку української академічної школи співу;

- проведено комплексний аналіз особливостей формування шкіл оперного співу в консерваторських центрах України (Київ, Харків, Одеса, Львів).

Апробація дослідження. Виступи з доповідями на звітних науково-практичних конференціях студентів і молодих вчених на кафедрі музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського; на кафедрі педагогіки та професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.

Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження, вона складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків. Список використаної літератури складається з 65 найменувань. Загальний обсяг роботи становить – 68 сторінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: Віпол, 2007. 174 с
2. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: Монографія. Київ: Українська ідея, 2001. 144 с.
3. Ангуладзе Н. Номо сантор: Очерки вокального искусства. Москва: «Аграф», 2003. 240 с.
4. Белов Е.Е. Понятие “вокальная школа”: историко-культурологический анализ. *Педагогика и искусствоведение*. 2009. №5 (7). С. 1344-1347.
5. Бовсунівська Н.М. Розвиток вокально-хорової педагогіки на Волині. *Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів*. Житомир, 2003. С.325-333.
6. Бонфельд М.Ш. История музыкознания: пособие по курсу «Основы теоретического музыкознания»: учеб.пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Музыкальное образование». Москва: Изд-во ВЛАДОС ПРЕСС, 2011. 320 с.
7. Бочкарев А. П. Психология музыкальной деятельности. Москва: Институт психологии РАН, 2007. 351 с.
8. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. Ленинград: Худож. лит., 1940. 648 с.
9. Гергель Є.Л. Креативність як проблема творчості. Вісник Харківського університету. Харків, 2009. № 460. С. 29-33.
10. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. Рідна школа. 2011. № 9. С.60-63.
11. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підруч. Київ: НМАУ, 1994. 320 с.
12. Голова В. Ю. Музыкальный фольклор в формировании национального самосознания. *Музыка в школе*. 2006. № 6. С. 50–52.
13. Головащенко М. І. Олександр Мишуга. Київ : Музична Україна, 1971. 779 с.

- 14.Гонташ Г.Є. Формування творчої особистості. *Всесвітня література та культура*. 2013. №5. С. 13-16.
- 15.Гордійчук М.М., Архімович Л.Б., Булат Т.П. та ін. Історія української музики в 6-ти томах. Том 1. Від найдавніших часів до середини ХІХ ст. Київ: Наукова Думка. 1989. 448 с.
- 16.Гринь Л.О. Історичний аспект розвитку української вокальної школи ХХ сторіччя. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1 (17). С. 45-49.
- 17.Грищенко Ю.В. Розвиток музичної освіти і педагогічної думки в Україні у ХІХ ст. URL: https://lib.iitta.gov.ua/5139/1/Грищенко_Ю..pdf (дата звернення: 20.10.2020).
- 18.Гуріна А. В., Борисенко А. Г. Школа Олександра Мишуги в історії української вокальної культури. *Культура України*. Випуск 53. 2016 С. 136-146.
- 19.Дадашев В. А. Информационное поле музыки и музыкальная педагогика: исследование. Санкт-Петербург: СПбГУКИ, 1994. 135 с.
- 20.Далецкий О. В. Обучение пению. Путь к бельканто. Из опыта педагога: учебное пособие. 4-е изд., доп. и перераб. Москва: ФАИНА, 2011. 352 с.
- 21.Дедусенко Ж. Школа в системі культури. *Культура України*. Вип. 6. Харків : ХДАК, 2000. С. 163–171.
- 22.Дедусенко Ж. Школа як умова і спосіб існування виконавської традиції. *Феномен школи в музично-виконавському мистецтві : тези міжнар. наук.-теорет. конф.* Київ, 2005. С. 9–10.
- 23.Дрожжина Н. В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради: дис. канд. Мистецтвознавства.; Харк. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2008. 220 с.
- 24.Єгорова І.В. Формування національної самосвідомості засобами національного музичного мистецтва. Соціалізація особистості: *Зб.наук.праць за заг. ред. А.Й.Капської*. Київ: НПУ ім.. М.П.Драгоманова, 2009. С. 23-35.
- 25.Єгорова І.В. Управління процесом формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах. Управління національною освітою в

- умовах становлення і розвитку української державності: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: МО України, АПН України, ДАККО, ІЗМН, 2008. С.137-140.
- 26.Іваницький А. І. Основи логіки музичної форми (проблеми походження музики): навч. посібн. Київ: Альтерпрес, 2003. 180 с.
- 27.Іваницький А.І. Українська народна музична творчість: Посібник для вищ. та серед. учб. закладів. Київ: Музична Україна, 2007. 336 с.
- 28.Іваницький А. І. Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненням та коментарями) Вінниця : НОВА КНИГА, 2008. 520 с.
- 29.Квитка К. В. Избранные труды. В 2 т. Т. 2; сост. и коммент. В. Л. Гошовского. Москва: Сов. композитор, 1971. 422 с.
- 30.Кияновська Л.О. Українська музична культура. Київ: ДМЦНЗКМ, 2002. 178 с.
- 31.Ковбасюк А. М. Педагогічна діяльність співаків другої половини ХХ ст. в контексті розвитку Львівської вокальної школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 10 (269), Ч. I. С. 85-91.
- 32.Колесса Філарет Мелодії українських народних дум. Київ: Наук. думка, 1969. 586 с.
- 33.Кононова М. Роль виконавських шкіл у формуванні музично-виконавського стильового еталону. *Феномен школи в музично-виконавському мистецтві : тези міжнар. наук.-теорет. конф.* ВАТ «Волин. обл. друк», 2005. С. 50–51.
- 34.Корній Л. П., Сюта Б. О. Історія української музичної культури. Київ : НМАУ ім. П.І Чайковського, 2011. 719 с.
- 35.Кошиць О. Про українську пісню і музику. *Народна творчість та етнографія*. 2009. №1. С. 2-3.
- 36.Кульчицька О.І. Обдарованість та психологічні технології її розвитку. *Педагогічні технології: наука – практиці: Навч.-метод. щорічник / За ред. С.О.Сисоєвої*. Київ: ВІПОЛ, 2012. Вип. 1. С. 145-192.
- 37.Лебедева, А. М. Современные подходы к вокальному обучению детей. *Молодой ученый*. 2018. № 5 (191). С. 175-180.

38. Маслова Ю. В. Еволюція вокальних шкіл України. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: *ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ*. 2015, ВИП. 9. С. 82-88.
39. Москалець В.П. Психологічне обґрунтування української національної школи. Львів: Світ, 1994. 107 с.
40. Назайкинський Е. О психологи музикального восприяття. Москва: Музыка, 2011. 384с.
41. Наставшева Л. М. Песенный фольклор как явление культуры. *Педагогика: традиции и инновации: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2015 г.)*. Челябинск: Два комсомольца, 2015. С. 51-53.
42. Олексюк О.М. Музична педагогіка. Київ: Київ. ун-т ім.Б.Грінченка, 2013. 248 с.
43. Осипець Р. Українська народна пісенна культура як засіб формування національної самосвідомості. *Українознавство. Рідна школа*. 2010. №11. С. 11-14.
44. Ольховський А. Нарис історії української музики. Київ: Муз.Україна, 2003. 512 с.
45. Останина С.А. К вопросу о сущности и структуре понятия «творческий стиль художественно-эстетической деятельности». *Вестник Тверского государственного университета. Серия: Педагогика и психология*. 2015. №3. С. 170-180.
46. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2010. 274 с.
47. Петрушенко В.В. Витоки української вокальної школи. URL: http://library.nakkkim.edu.ua:8080/libdoc/konferencii/duhovna_kultura_ch_2.pdf#page=273 (дата звернення: 20.10.2020).
48. Потєбня А. А. Теоретическая поэтика. Москва: Высш. шк., 1990. 344 с.
49. Сердюк О.Б., Уманець О. В., Слюсаренко Т. О. Українська музична культура: Від джерел до сьогодення. Харків: Основа, 2002. 400 с.

50. Скороходова, Н.В. Основы вокальной методики: учебно-методическое пособие. Нижний Тагил: Нижнетагильский государственный социально-педагогический институт (филиал) ФГАОУ ВО «РГППУ», 2017. 142 с.
51. Станішевський Ю. О. Оперний театр радянської України. Київ: Музична Україна, 1988. 248 с.
52. Старчеус М. С. Слух музыканта. Москва: Моск. гос. консерватория им. П. И. Чайковского, 2003. 640 с.
53. Сумарокова В. Исполнительская школа: традиция, метод, методика. Феномен школи в музично-виконавському мистецтві. *Тези міжнародної науково-теоретичної конференції НМАУ*. Київ, 2005. С. 79
54. Тоцька Л.О. Становлення української вокальної педагогічної школи в історичному аспекті. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/18111/1/Totska.pdf> (дата звернення: 20.10.2020).
55. Федорченко В. К. Деякі історичні аспекти розвитку української академічної вокальної школи. Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції: збірник наукових праць / за заг. редакцією І. В. Баладинської, Н. Є. Колесник. 2017. С. 90-95.
56. Фоломєєва Н. Перспективи вокального мистецтва у сучасному художньоосвітньому просторі України: матеріали конф. Київ, 2007. С.19- 24.
57. Хлебнікова Л.С. Пісня у духовному житті українського народу. *Початкова школа*. 1994. №7. С.23-25.
58. Цагарелли, Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учеб. пособи. СПб.: Композитор, 2008. 368 с.
59. Царук С. Вокальна школа укр. професора О. Мишуги. *Укр. культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку* : зб. наук. пр. Рівн. держ. гум. ун-ту: у 2-х т. Рівне : РДГУ, 2013. Вип. 18. Т.2. С. 153–160.
60. Черкасов В.Ф. Теорія і методики музичної освіти. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 528 с.

61. Шамина Л. В. Основы народно-певческой педагогики: учеб. пособие. Москва, 2010. 202 с.
62. Швидків Г. Ретроспективний аналіз становлення вокальної педагогіки в Україні на прикладі Київської вокальної школи. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 149-152.
63. Шип С. В. Знакова функція та мовна організація музичного мовлення: автореф. дис. докт. мистецтвознавства: спец. 17.00.03; Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського, 2002. 42 с.
64. Шульгіна В.Д. Українська музична педагогіка: Підручник. Київ: ДАКкіМ, 2005. 271 с.
65. Щербакова А.И. Философия музыки и музыкального образования. Часть 1. Уч. пособие. Москва: ООО «Учебно-методический издательский центр «ГРАФ-ПРЕСС», 2008. 256 с.